

The Hague Centre
for Strategic Studies

Zomerpeiling

HCSS Publieksmonitor

Maatschappelijke Stabiliteit

Hoofdpijnen Zomerpeiling 2025

Jesse Kommandeur en Gerben Bakker

Juli 2025

HCSS Publieksmonitor

Maatschappelijke Stabiliteit

Hoofdpijnen Zomerpeiling 2025

Auteurs:

Jesse Kommandeur en Gerben Bakker

Met medewerking van:

Emma Bokel

Met dank aan:

Jeroen van Lindert (KiesKompas) en
Willem Blanken (KiesKompas)

Omslagafbeelding:

Canva

Juli 2025

De publieksmonitor is een onderzoekslijn binnen HCSS in opdracht van de Nederlandse politie. De analyses in dit rapport zijn afgerond in juni 2025. Gebeurtenissen of ontwikkelingen die plaatsvonden in de periode tussen afronding en publicatie zijn niet van invloed geweest op de bevindingen.

© *The Hague* Centre for Strategic Studies behoudt zich alle rechten voor. Geen enkel onderdeel van dit rapport mag gereproduceerd of gepubliceerd worden in welke vorm dan ook, in print, microfilm, fotografie, of op enig andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van HCSS. De rechten van alle foto's zijn voorbehouden aan hun respectievelijke eigenaars.

Inhoudsopgave

	Takeaways	V
1.	Introductie	1
2.	Maatschappelijke zelfpositionering	5
3.	Externe druk	7
4.	Intern ongenoegen	9
5.	Subversieve krachten	11
6.	Weerbaarheid en veerkracht	13
7.	Samenvattend	14

Over de **HCSS Publieksmonitor**

De HCSS Publieksmonitor Maatschappelijke Stabiliteit is een onderzoeksinstrument dat structureel in kaart brengt hoe Nederlanders maatschappelijke stabiliteit ervaren. De monitor kijkt daarbij niet alleen naar objectieve ontwikkelingen, maar juist naar de beleving van burgers: waar zij dreiging voelen, vertrouwen verliezen, of juist kracht en verbondenheid ervaren. Het doel is om inzicht te bieden in hoe mensen de staat van de samenleving zien en wat zij als risico's of bronnen van veerkracht beschouwen.

De monitor richt zich op vier centrale thema's: externe druk, intern ongenoegen, subversieve krachten en maatschappelijke veerkracht. Externe druk verwijst naar zaken die van buitenaf op de samenleving inwerken, zoals geopolitieke spanningen, migratie en buitenlandse beïnvloeding. Intern ongenoegen gaat over interne dynamiek die kan bijdragen aan sociale onrust, zoals onvrede over politieke effectiviteit of inspraak. Subversieve krachten hebben betrekking op actoren die bewust uit zijn op ontwrichting van de rechtsorde, zoals georganiseerde misdaadgroepen of extremisten. Veerkracht en weerbaarheid verwijst juist naar elementen die de samenleving krachtiger maken om dreigingen op te vangen zoals 'samenredzaamheid' en crisisparaatheid.

De vragenlijst achter de monitor is ontwikkeld door HCSS in samenwerking met Kieskompas en wordt vier keer per jaar afgenomen onder een representatieve steekproef van Nederlandse burgers. De verzamelde antwoorden vormen de basis voor de publieksperceptie, die het mogelijk maakt om ontwikkelingen door tijd te volgen en te koppelen aan maatschappelijke en politieke trends en ontwikkelingen.

4

Vaste thema's

4.000+

Deelnemers

4

Keer per jaar

Takeaways

Externe dreiging scoort het hoogst

Nederlanders ervaren internationale migratiestromen, oorlogsdreiging in Europa en hybride dreigingen als grootste risico's voor binnenlandse stabiliteit. Dreigingen zoals klimaatverandering en pandemieën verdwijnen naar de achtergrond, ondanks hun structurele karakter.

Legitimiteit regering onder druk

Bijna negen op de tien Nederlanders vindt dat de regering problemen voor zich uitschuift. Bijna de helft voelt geen enkele invloed op beleid. De legitimiteit van de overheid staat hiermee nadrukkelijk onder druk.

Wantrouwen richting 'elite' en instituties

Een grote groep Nederlanders denkt dat een 'achterliggende elite' te veel invloed heeft en dat de regering niet in het burgerlijk belang handelt. Dit wijst op een breed gedeeld gevoel dat het systeem niet functioneert zoals het zou moeten en voor wie het zou moeten.

Polarisatie en verhuftering

Een zeer grote meerderheid maakt zich zorgen over onbegrip tussen groepen, toegenomen asociaal gedrag en afnemende sociale cohesie. Vooral deze aspecten van verharding worden als destabiliserend ervaren.

Vertrouwen in crisisbestuur ontbreekt

De meerderheid heeft weinig vertrouwen in de overheid bij rampen of verstoringen. Poldercultuur, bureaucratie en gebrek aan regie worden gezien als fundamentele zwaktes in crisismanagement.

Burgers vertrouwen op elkaar

Ondanks laag vertrouwen in instituties, ervaren Nederlanders juist hun buurt, directe omgeving en onderlinge steun als belangrijkste krachten. Sociale samenhang en zelfredzaamheid worden als sleutelkwaliteiten gezien.

Rechtsextremisme en georganiseerde misdaad

Subversieve dreiging wordt serieus genomen. Vooral rechtsextremistische groeperingen en georganiseerde misdaad worden als gevaar gezien, meer dan jihadisme of anti-institutionele bewegingen.

1. Introductie

In de turbulente tijden van een verschuivende wereldorde, zorgen over polarisatie en versterkt wantrouwen, is het verstandig om de vinger aan de pols te houden van de samenleving. **De HCSS Publieksmonitor Maatschappelijke Stabiliteit** (in het vervolg: HCSS Publieksmonitor) peilt hoe Nederlanders de zogenaamde systeemdruk¹ op hun samenleving waarnemen. Deze notitie vat de bevindingen van deze uitgebreide survey op hoofdlijnen samen. Waar zien Nederlanders dreigingen? Waar ziet men grote bronnen van (nationale) onvrede? Welke krachten en groepen ziet men als ondermijnend? En wat geeft Nederlanders juist vertrouwen in de veerkracht van Nederland?

Over de Zomerpeiling 2025. De zomerpeiling is in juni 2025 uitgezet onder circa 4.800 representatieve respondenten uit heel Nederland. In dit document presenteren we de uitkomsten op hoofdlijnen en delen we de 'top concerns' die als meest opvallend worden beschouwd. Voor een volledig overzicht van alle vragen en resultaten verwijzen we naar de **bijlagen HCSS Zomerpeiling 2025**. De HCSS Publieksmonitor wordt in de toekomst eens per kwartaal gepeild. De HCSS Publieksmonitor is in de kern een strategisch beleidsinstrument: het is gefundeerd op wetenschappelijke inzichten en analysemethoden beschreven in het **scoping paper** maar moet niet worden beschouwd als wetenschappelijke onderzoekspublicatie.

2

Maatschappelijke stabiliteit gepeild.³ Wat bedoelen we met 'maatschappelijke stabiliteit'? En hoe noodzakelijk is het dat onze samenleving stabiel is? HCSS heeft dit concept aangegrepen om een samenhang van krachten te willen vangen die op onze samenleving inwerken.⁴ Het uitgangspunt is dat onze democratische rechtsorde tegen een stootje moet kunnen. Het mag in democratieën best 'knetteren'. Toch zijn democratische samenlevingen niet onkwetsbaar. Ineenstorting of autocratische machtsgrepen kunnen soms toch sneller ontstaan dan we denken. Met maatschappelijke stabiliteit bedoelen we daarom vooral dat de basis van onze liberale democratische rechtsorde gezond blijft.

¹ In dit licht spreken we van systemische risico's: risico's die voortkomen uit interacties tussen interne spanningen en externe druk, en die in potentie het functioneren van de samenleving als geheel ondermijnen

² Kommandeur, J., & Bakker, G. (2025). *HCSS Publieksmonitor Maatschappelijke Stabiliteit: Bijlagen Zomerpeiling 2025*. The Hague Centre for Strategic Studies.

³ Ten gunste van de representativiteit zijn de resultaten gewogen. Groepen die relatief minder vertegenwoordigd zijn, wegen zwaarder mee. Voor de weging was de verdeling als volgt: 52% van de respondenten is man en 48% vrouw. Wat betreft opleidingsniveau is 40% praktisch opgeleid, 41% middelbaar opgeleid en 14% theoretisch opgeleid. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2023 gaf 17% aan op de PvdA te hebben gestemd, 21% op GroenLinks-PvdA, 11% op de VVD, 11% op NSC, 8% op D66, 4% op BBB, 3% op het CDA, 4% op de SP, 2% op FvD, 4% op de Partij voor de Dieren, 2% op de SGP, 1% op DENK, 2% op de ChristenUnie, 3% op Volt, 1% op JA21, 2% op een andere partij, 0% stemde blanco en 6% stemde niet. Van de respondenten is 75% in Nederland geboren, 9% afkomstig uit een andere EU-lidstaat en 15% van buiten de EU. De gemiddelde leeftijd van de deelnemers is 53 jaar.

⁴ HCSS hanteert de definitie van maatschappelijke stabiliteit: 'het ongestoord functioneren van het dynamische Nederlandse leefklimaat waarin individuen, groepen en instituties vrij en beschermd kunnen functioneren en samenleven, verzekerd van de verworvenheden en de continuïteit van de Nederlandse democratische rechtsorde en de daarin gedeelde waarden.'

De HCSS Publieksmonitor is ontwikkeld voor de **Nederlandse politie** binnen het **Strategische Monitor Politie** programma. Daarbinnen dient het instrument om een vinger aan de pols te houden van de maatschappij. Inzichten ondersteunen bestuurlijke en beleidsmatige koersbepaling en dragen bij aan de toekomstige maatschappelijke positionering van de politie. De gedeelde kennis beoogt het publieke debat verder te helpen en andere beleidsspelers in het veld te betrekken.

Systeemdruk. Om deze ‘gezonde continuïteit’ van onze rechtsorde te beoordelen kun je kijken naar de mate van systeemdruk die onze samenleving moet verduren. Deze systeemdruk—de manier waarop allerlei ontwikkelingen en gebeurtenissen samenvloeien en zo een groter systemisch risico vormen—is ten dele uit te drukken in feitelijke prestaties. Men kan kijken naar de kwaliteit van politieke inspraak of rechtspraak bijvoorbeeld. Maar naast het feitelijk beeld is ook de indruk van Nederlanders zelf van groot belang. Het publiek kan risico’s signaleren die bestuurders onvoldoende scherp hebben. Ook kan het publieke beeld belangrijke vragen oproepen over de kloof tussen wat écht een risico is voor de maatschappelijke stabiliteit en wat mensen zélf belangrijk vinden.

Vier dimensies van maatschappelijke stabiliteit. De HCSS Publieksmonitor heeft tot doel om een beeld te vormen van waar Nederlanders zélf zorgen bij voelen. Tegelijk is maatschappelijke stabiliteit op zichzelf een te abstract en veelzijdig concept om te peilen. Daarom onderscheiden we vier dimensies die in de Publieksmonitor worden gethematiseerd.⁵ Deze dimensies zijn niet willekeurig maar geïnspireerd op bestaande ordeningen van onderzoeksinstituten. Ze zijn:

- *Externe druk*, of de factoren die van buiten Nederland op ons inwerken
- *Intern ongenoegen*, of de bronnen van onvrede die reden kunnen zijn voor sociale onrust
- *Subversieve krachten*, of de groepen of actoren die de rechtsorde van binnenuit ondermijnen
- *Weerbaarheid en veerkracht*, factoren die de samenleving robuuster maken en helpen herstellen.

⁵ In het Scoping paper HCSS publieksmonitor maatschappelijke stabiliteit wordt toegelicht hoe deze concepten in elkaar grijpen en hoe ze zijn verbonden met variabelen en vragen.

Figuur 1. Gesimplificeerde voorstelling van de vier dimensies van maatschappelijke stabiliteit

De opbouw van deze rapportage volgt de structuur van de survey:

- **Maatschappelijke zelfpositionering** – waar staan respondenten wat betreft hun maatschappelijke oriëntatie? Is men optimistisch óf pessimistisch, progressief óf conservatief?
- **Externe druk** – wat zien Nederlanders als de grootste dreigingen van buitenaf op de samenleving, en hoe worden deze dreigingen gewogen?
- **Intern ongenoegen** – welke bronnen van onvrede zien Nederlanders als zorgwekkend? We vroegen mensen naar zaken die het sociaal contract brozer maken.
- **Subversieve krachten** – wat zien Nederlanders als bedreigend als het aankomt op krachten die zich binnen onze samenleving manifesteren maar die uit zijn op ontwrichting?
- **Weerbaarheid en veerkracht** – belicht de oordelen van Nederlanders over de robuuste en veerkrachtige aspecten van de samenleving.
- **De stand van stabiliteit** – vormt de integrale slotbeschouwing op basis van de uitkomsten.

Elke sectie van deze rapportage wordt geopend aan de hand van een infosheet waarin de belangrijkste en opvallendste uitkomsten op dit thema zijn uitgelicht.

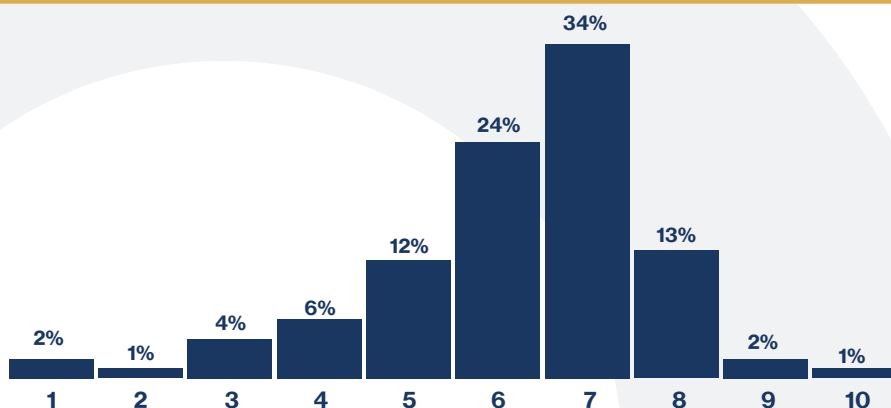
Maatschappelijke Stabiliteit

HCSS Publieksmonitor Zomereditie 2025

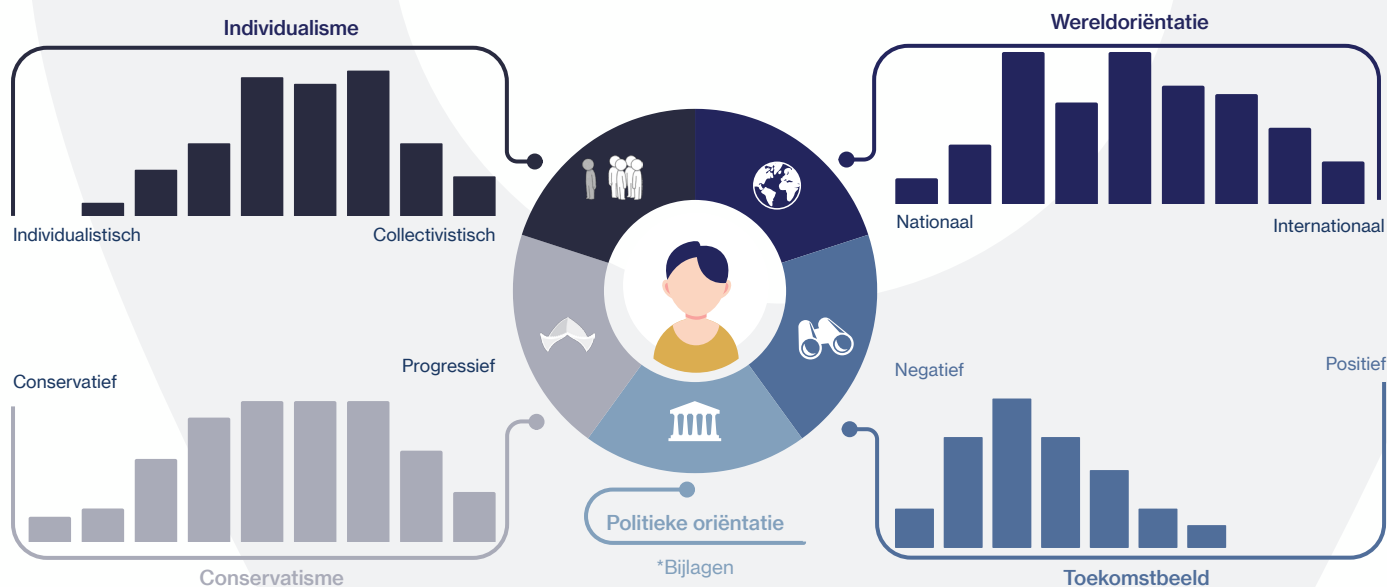
Welk cijfer geeft men de veiligheid en stabiliteit in Nederland?

6.2

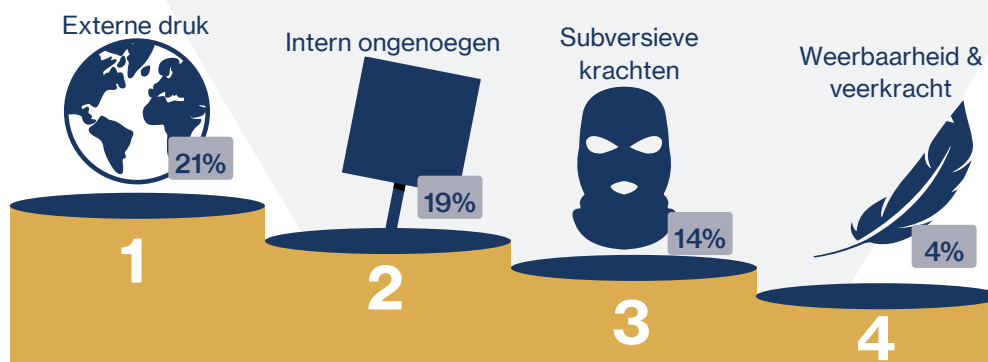
Gemiddeld cijfer

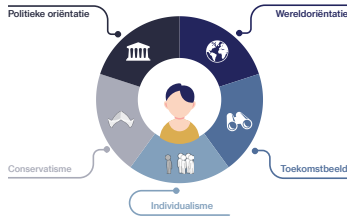

Hoe positioneren Nederlanders zichzelf?

Welke onderwerp wordt als meest belangrijk ervaren?

2. Maatschappelijke zelfpositionering

Voor een goede interpretatie van de resultaten uit de HCSS Publieksmonitor is het belangrijk niet alleen te weten wat mensen denken, maar ook vanuit welk perspectief ze dat doen. Het profiel van respondenten als het gaat om hun maatschappelijke oriëntatie werd om die reden in kaart gebracht op basis van vijf zelfpositioneringsvragen.⁶

Maatschappelijke zelfpositionering. Bijna driekwart van de mensen heeft – in meer of mindere mate – een sombere kijk op de richting van de samenleving. Uitgesproken optimisme is zeer zeldzaam (<1%). Qua wereldoriëntatie hechten respondenten doorgaans iets meer waarde aan gebeurtenissen in hun eigen omgeving dan aan mondiale ontwikkelingen. Verder zijn Nederlanders tamelijk normaal verdeeld op het spectrum van collectivisme – individualisme. Op het spectrum conservatieve tot progressieve politieke oriëntatie is de spreiding het grootst.

Publieke inschatting van de maatschappelijke stabiliteit. Uit de monitor blijkt dat Nederlanders de maatschappelijke stabiliteit gemiddeld beoordelen met een **6,2** – een krappe voldoende. Ruim een kwart van de respondenten beoordeelt de stabiliteit daarbij als onvoldoende.⁷ Wie de toekomst met vertrouwen tegemoetzielt, beoordeelt de maatschappelijke stabiliteit doorgaans positiever. Ook mensen die zich sterk verbonden voelen met Nederland, of die het belang van het collectief boven het individu stellen, geven gemiddeld een hoger cijfer. Anders gezegd: optimisme, nationale verbondenheid en een collectieve blik lijken te fungeren als buffers tegen gevoelens van maatschappelijke instabiliteit of ongenoegen.

Meest herkende factoren van systeemdruk. Wanneer Nederlanders gevraagd wordt uit welke richting zij de druk op de stabiliteit en veiligheid van het land het meest acuut ervaren, blijken externe invloeden het vaakst als zwaarwegend te worden herkend. Internationale en geopolitieke ontwikkelingen – zoals migratiestromen, oorlogsdreiging en cyberaanvallen – worden daarbij het meest genoemd. Interne ongenoegen vormt de tweede belangrijkste drukrichting: maatschappelijke spanningen, polarisatie en protesten worden breed erkend als structurele factoren die het maatschappelijke evenwicht onder druk zetten. Deze twee velden van systeemdruk – het externe en het interne – tekenen zich in de beleving van burgers het duidelijkst af, nog vóór subversieve beïnvloeding of gebrekkige weerbaarheid van instituties.

⁶ De maatschappelijke zelfpositionering bestaat uit: (1) toekomstbeeld – optimistisch of bezorgd over de richting van de samenleving; (2) oriëntatie van nationaal tot internationaal – legt men de nadruk op binnenlandse of mondiale prioriteiten?; (3) verhouding tot de gemeenschap – is men meer individualistisch of collectivistisch?; (4) culturele oriëntatie – is men behoudend of progressief?; en (5) hun politieke oriëntatie, gebaseerd op stemgedrag tijdens de Tweede Kamerverkiezingen in 2023.

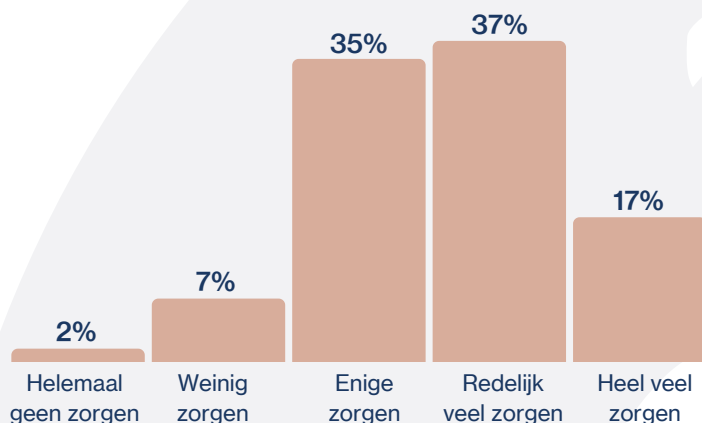
⁷ Van de in 4.769 participanten die meededen aan het onderzoek beoordeelde ruim 1.222 respondenten de maatschappelijke stabiliteit met een cijfer lager dan 6 (25.6%).

Externe druk

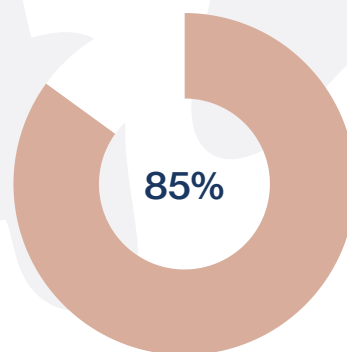
HCSS Publieksmonitor Zomereditie 2025

Algemene zorgen over externe druk

In hoeverre maken Nederlanders zich zorgen over de geopolitieke ontwikkelingen en internationale spanningen?

85% vindt dat de huidige wereldwijde situatie tot spanningen in Nederland leidt.

Top drie meest gepercipieerde dreigingen

Internationale migratiestromen, oorlog in Europa en hybride dreigingen (zoals sabotage of cyberaanvallen) worden gezien als de belangrijkste dreigingen van buitenaf.

Oorlog in Europa

Internationale migratiestromen

Hybride dreigingen

2

1

3

Specifieke observaties Externe druk

10% maakt zich veel zorgen dat er weer een pandemie in Nederland gaat uitbreken

33% maakt zich erg veel zorgen dat Nederland betrokken raakt bij een oorlog.

52% maakt zich veel zorgen dat buitenlandse partijen de meningsverschillen in Nederland vergroten

78% vindt dat Nederland te afhankelijk is van andere landen voor essentiële voorzieningen.

85% vindt dat de huidige wereldwijde situatie tot spanningen in Nederland leidt.

3. Externe druk

Externe druk - verwijst naar maatschappelijke spanningen die voortkomen uit invloeden van buitenaf. Denk aan de destabiliserende impact van geopolitieke ontwikkelingen, internationale conflicten, migratiestromen of digitale dreigingen. Nederlanders geven aan dit cluster van factoren momenteel als het meest bedreigende te ervaren voor de stabiliteit van hun samenleving.

Algemene zorgen over externe druk. Uit de monitor blijkt dat een overweldigende meerderheid van de Nederlanders zich zorgen maakt over de druk die internationale spanning zet op de eigen samenleving. Slechts een zeer kleine minderheid geeft aan hier geen enkele zorg over te hebben.

Top-3 dreigingen. Gevraagd naar de drie grootste geopolitieke en internationale dreigingen voor Nederland, staat de dreiging van migratiestromen bovenaan, gevolgd door oorlog in Europa en hybride dreigingen (zoals desinformatie, cyberaanvallen door vijandige staten) bovenaan. Ook cyberaanvallen, de verzwakking van internationale samenwerkingsverbanden (zoals de EU en NAVO) en buitenlandse beïnvloeding van verkiezingen worden veelvuldig als zorgwekkend aangemerkt. Opvallend is dat pandemieën het minst vaak als dreiging wordt genoemd. Dit wijst vermoedelijk op de issue attention cycle: dreigingen verdwijnen van het netvlies zodra ze niet meer in het nieuws domineren.

Specifieke observaties. Er is brede consensus dat de wereldwijde situatie leidt tot spanningen. Maar gelet op het brede spectrum van externe dreigingen variëren de meningen over wat impactvol is en wat niet. Zo bestaat er relatief brede overeenstemming over de stelling dat Nederland te afhankelijk is van andere landen voor essentiële voorzieningen zoals energie of medicijnen. Ook de opvatting dat andere landen proberen internationale samenwerkingsverbanden als de EU of NAVO te verzwakken, wordt door veel mensen onderschreven. Maar over andere thema's wordt juist erg wisselend gedacht: Waar een substantieel deel zich bijvoorbeeld grote zorgen maakt over het klimaat⁸, is er daartegenover een vergelijkbaar deel aan dit niet of nauwelijks als bedreiging te ervaren. Een vergelijkbaar verdeeld beeld is te zien bij migratie. Bij andere thema's zoals internationale economische ontwikkelingen of de impact van AI oordelen de meeste respondenten behoorlijk gematigd over de dreiging

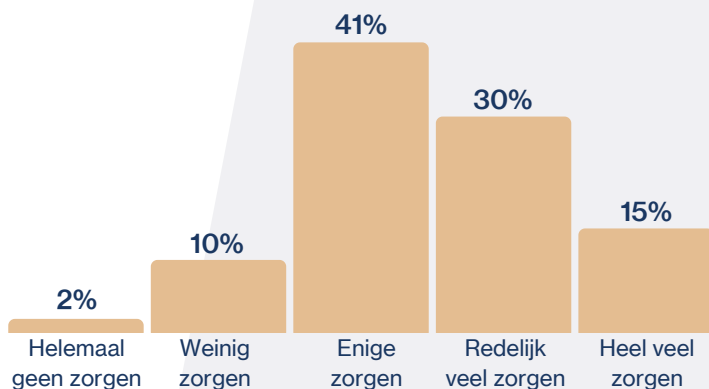
⁸ Het is daarbij belangrijk om op te merken dat het in deze stellingen niet gaat om de vraag of klimaatverandering bestaat, maar in hoeverre mensen zich zorgen maken over de gevolgen ervan in hun dagelijks leven.

Intern ongenoegen

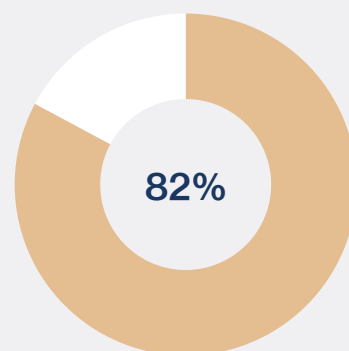
HCSS Publieksmonitor Zomereditie 2025

Algemene zorgen over intern ongenoegen

In hoeverre maken Nederlanders zich zorgen over de nationale spanningen binnen Nederland?

82% van de mensen maakt zich zorgen dat Nederland onveiliger zal worden.

Top drie meest gepercipieerde dreigingen

Veel Nederlanders ervaren dat sociale spanningen en polarisatie toenemen. Ook maken veel mensen zich zorgen over de impact van migratie op voorzieningen zoals zorg, huisvesting en onderwijs. Verder is er weinig vertrouwen in de overheid en leven er twijfels of beleid nog wel in het belang van gewone burgers wordt gemaakt.

Onvrede over migratie

Sociale onvrede en polarisatie

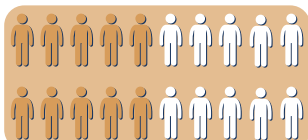
Gebrek aan vertrouwen in de overheid

2

1

3

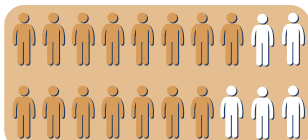
Specifieke observaties Intern ongenoegen

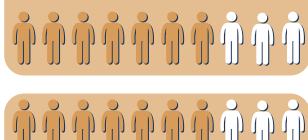
54% maakt zich veel zorgen over dat de democratie in Nederland minder goed zal functioneren.

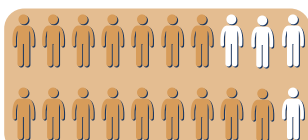
48% vindt dat mensen zoals 'zij' niks te zeggen hebben over wat de regering doet.

76% vindt dat overheidsregels zo ingewikkeld zijn dat gewone mensen ze niet meer begrijpen.

73% vindt dat Nederlanders zich steeds asociaal gedragen.

89% vindt dat de overheid problemen voor zich uitschuift.

71% vindt dat overheid en politie steeds meer moeite heeft met het garanderen van de veiligheid.

*Infographics tonen alleen de hoofdlijnen. Zie de bijlagen voor alle data.

4. Intern ongenoegen

Intern ongenoegen – verwijst naar de druk die maatschappelijke onvrede op de samenleving kan zetten. Welke bronnen van onvrede en frustratie zien Nederlanders als zorgwekkend? De HCSS Publieksmonitor peilde de algemene vroegen we naar een aantal bekende maatschappelijke frustraties die raken aan het sociaal contract: stellingen verwijzend naar de legitimiteit van de overheid, en naar overheidsprestaties op het gebied van veiligheid, economie en inspraak.

Algemene zorgen over intern ongenoegen. Een ruime meerderheid van de Nederlanders maakt zich in het algemeen zorgen over de druk die interne ontwikkelingen en sentimenten op de Nederlandse samenleving uitoefent. Eén op de acht Nederlanders geeft zelfs aan zich hierover heel erg veel zorgen te maken.

Top-3 dreigingen. Ruim de helft van de Nederlanders ziet sociale onvrede en polarisatie als een van de grootste nationale bedreigingen voor de veiligheid en stabiliteit van het land, op de voet gevolgd door onvrede over migratie en gebrek aan vertrouwen in de overheid – beiden door meer dan 50% genoemd als een van de drie grootste dreigingen. Gebrek aan vertrouwen in de overheid wordt met 47% iets minder vaak genoemd. Samen vormen deze met afstand de thema's die het vaakst genoemd worden.

Specifieke observaties. Geconfronteerd met specifieke stellingen rakend aan deze dreigingen valt op dat mensen overwegend zeer kritisch reageren op stellingen over het functioneren van de landelijke overheid. Opvallend is substantiële groep die vindt dat “een elite achter de schermen” te veel invloed uitoefent op besluitvorming.⁹ Ook verontrustend is dat een groot percentage van mening is dat de overheid niet in het belang van burgers handelt. De stelling dat de overheid problemen liever voor zich uitschuift dan oplost, krijgt brede bijval. Gevraagd naar de impact van migratie op wonen en voorzieningen geeft meer dan de helft aan het idee te hebben dat migratie de druk op wonen en openbare voorzieningen vergroot. Dit gegeven onderstreept dat de angst voor migratie niet alleen maar sociaal-cultureel ingegeven is maar ook sociaal-economisch.

Voorts zijn er nadrukkelijke zorgen te rapporteren over sociale samenhang, veiligheid en participatie. Onderlinge spanning en onbegrip in de samenleving wordt door meer dan 70% als zorgpunt gezien. Verhuftering wordt ook door een enorm grote meerderheid herkend: meer dan 7 op de 10 Nederlanders vindt dat medelanders zich steeds asociaal gedragen. Ondanks de relatief lage criminaliteit in Nederland heeft tevens een grote meerderheid (ca. 70%) de indruk dat politie en overheid moeite hebben om veiligheid te waarborgen. Dit grote aantal werpt vragen op over de kloof tussen objectieve en subjectieve veiligheid. Verder: richting de helft van de mensen geeft aan weinig tot niets te zeggen te hebben over wat de regering doet. Dit percentage is verontrustend omdat gebrekkige ervaring met politieke representatie en participatie afhaakgedrag signaleren, waarmee risico's voor de legitimiteit en draagvlak van het hele politieke bestel ontstaan. Ten slotte, op punten van welvaart maakt de meerderheid zich met name zorgen over de mogelijk veel slechtere uitgangspositie van toekomstige generaties.

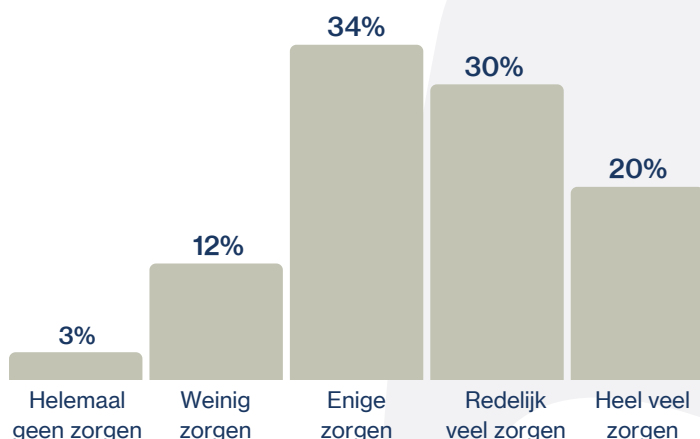
⁹ Meer dan één op de vijf Nederlanders is van mening dat er, in meer of mindere mate, een elite achter de schermen opereert die macht uitoefent op de Nederlandse politiek. Zie ook bijlage.

Subversieve krachten

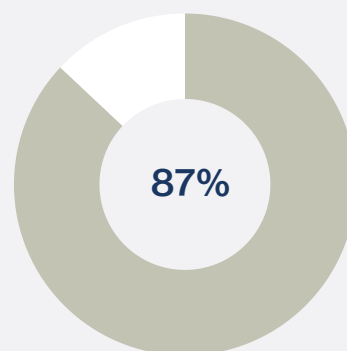
HCSS Publieksmonitor Zomereditie 2025

Algemene zorgen over subversieve krachten

In hoeverre maken Nederlanders zich zorgen over de invloed van extremistische of ondermijnende groepen uit binnen- en buitenland?

87% vindt dat online omgevingen een belangrijke voedingsbodem voor haat en geweld in onze samenleving vormen.

Top drie meest gepercipieerde dreigingen

Veel Nederlanders zijn bezorgd over extremisme, in het bijzonder over rechts-extremisme en religieus-extremisme.

Religieus-extremistische bewegingen

2

Rechts-extremisme

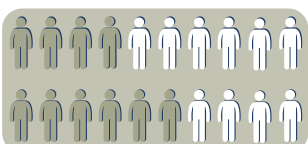
1

Buitenlandse organisaties via desinformatie

3

Specifieke observaties Subversieve krachten

35% ziet vaak berichten over rechtsextremistische bewegingen.

58% vindt dat rechts-extremistische denkbelden steeds meer grip op de samenleving krijgen.

25% ziet vaak berichten over de georganiseerde misdaad die invloed uitoefent op de democratie en rechtstaat in Nederland.

47% vindt dat georganiseerde misdaad steeds meer grip op rechtssysteem/samenleving krijgt.

67% ziet gebouwen bekladden-blokkades opwerpen als geweld tegen samenleving.

5. Subversieve krachten

Subversieve krachten – verwijzen naar actoren, groepen, netwerken of staten, die bewust proberen de rechtsorde te ondermijnen, te ontregelen of te vervangen, zoals extremistische groeperingen, georganiseerde misdaadgroepen of statelijke actoren die Nederland willen ontregelen. Deze krachten kunnen bestaand ongenoegen en kwetsbaarheden in de samenleving bovendien exploiteren waardoor ze ook een versterkende factor zijn van onrust en instabiliteit die al sluimert.

Algemene zorgen over subversieve krachten. Acht op de tien Nederlanders geeft aan zich in meer of mindere mate zorgen te maken over de invloed van subversieve krachten binnen de samenleving. Slechts een kleine minderheid zegt zich hier helemaal geen of weinig zorgen over te maken. Dit wijst op een tamelijk breed besef dat extremistische groeperingen, georganiseerde misdaad of buitenlandse inmenging een reële bedreiging kunnen vormen voor de maatschappelijke stabiliteit.

Top-3 dreigingen. Als Nederlanders wordt gevraagd welke groepen of invloeden zij het vaakst als bedreiging voor de veiligheid en stabiliteit van het land zien, staan rechts-extremistische bewegingen bovenaan, gevolgd door religieus-extremistische bewegingen (zoals jihadistische netwerken) en buitenlandse actoren. Dit is op zich opvallend omdat het gevaar van rechtsextremistisch terrorisme, uitgedrukt in aantallen daders en arrestanten blijktens rapportages van Europol¹⁰, aanmerkelijk minder groot is dan bijvoorbeeld dat van jihadisme. Anti-institutionele netwerken worden als laagste geprioriteerd. Ook dit is opvallend omdat de AIVD rapporteerde dat er sprake is van een opvallend grote groep Nederlanders die radicale anti-overheidssentimenten koestert.¹¹

Specifieke observaties. Uit de gepeilde stellingen komt naar voren dat met name berichten over de invloed van statelijke actoren en georganiseerde misdaad worden herkend. Een overweldigende meerderheid ziet online omgevingen als een belangrijke voedingsbodem voor haat en geweld. Daarnaast vindt een meerderheid van de respondenten dat activistische acties – zoals het bekladden van gebouwen of blokkades – kunnen worden opgevat als een vorm van geweld tegen de samenleving. Opvallend is dat de verwachting van jihadistisch geweld in verhouding tot andere subversieve klassen beduidend minder groot is. Wat hier kan spelen is dat Nederland de afgelopen jaren succesvolle aanslagen bespaard is gebleven. Want op basis van de feiten moet het jihadisme absoluut nog altijd gerekend worden tot de grootste dreiging. Dat rechtsextremisme meer in de belangstelling staat, kan ook worden verklaard door het sentiment dat de wereld veel steviger onder invloed staat van buitenlandse traditionalistische, nativistische en neofascistische regeringen of bewindslieden. Ook online is de rechtsextremistische cultuur in opmars, wat mogelijk verklaart dat men dit type subversieve kracht breder herkent en gevaarlijk acht.

¹⁰ Europol, EU Terrorism Situation & Trend Report (EU TE-SAT), 2025.

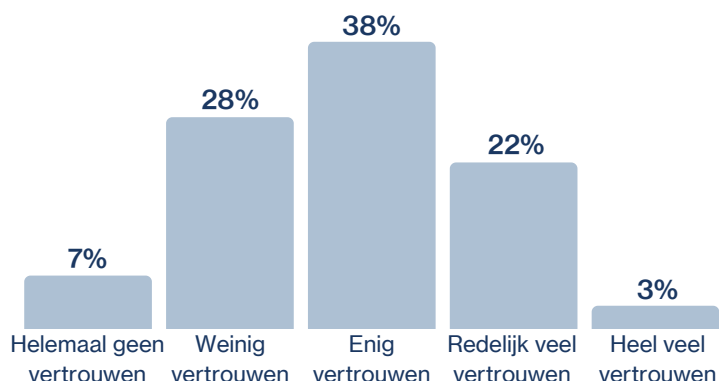
¹¹ AIVD, Anti-institutioneel-extremisme in Nederland, 2023.

Weerbaarheid & veerkracht

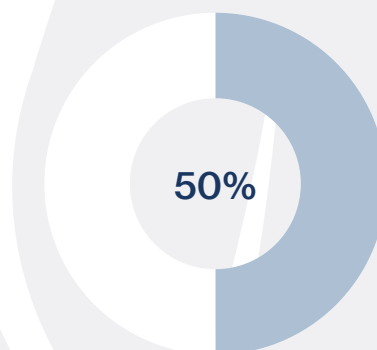
HCSS Publieksmonitor Zomereditie 2025

Algemeen vertrouwen in weerbaarheid en veerkracht

In hoeverre hebben Nederlanders vertrouwen in de regering wanneer er een crisis uitbreekt?

50% van de Nederlanders vertrouwt erop dat het land goed is voorbereid op rampen en/of verstoreningen.

Top drie meest gepercipieerde dreigingen

Veel Nederlanders zijn bezorgd over de kwetsbaarheid van de samenleving zoals versnippering, langdurige besluitvorming en de afhankelijkheid van het buitenland. Daarnaast wordt een gebrek aan daadkracht of regie tijdens crises als risicovol gezien.

Specifieke observaties weerbaarheid & veerkracht

12% heeft veel vertrouwen dat Nederland goed is voorbereid op verstoreningen van belangrijke systemen.

15% vindt dat Nederland in vergelijking met andere landen goed is voorbereid op een crisis.

52% heeft veel vertrouwen dat ze zichzelf kunnen redden tijdens een noodsituatie.

65% vindt dat mensen in hun buurt elkaar helpen als dat nodig is.

6. Weerbaarheid en veerkracht

De dimensie weerbaarheid en veerkracht belicht de oordelen van Nederlanders over de robuuste en veerkrachtige aspecten van de samenleving. Het betreft het vermogen van een samenleving om schokken, spanningen en ondermijnende invloeden te weerstaan, erop te reageren en zich ervan te herstellen. Naast fysieke aspecten kan ook worden gedacht aan sociaal veerkrachtige eigenschappen van de maatschappij, wijzend op sociale cohesie en solidariteit.

Algemeen vertrouwen in weerbaarheid en veerkracht. Het vertrouwen van Nederlanders in de weerbaarheid en veerkracht van hun samenleving is overwegend negatief. Slechts een kleine groep geeft aan heel veel vertrouwen te hebben in het vermogen van de Nederlandse regering om met een crisis om te gaan. De grootste groep geeft aan enigszins, weinig of helemaal geen vertrouwen te voelen.

Top-3 kwetsbaarheden en krachten. Wanneer Nederlanders gevraagd wordt naar de grootste kwetsbaarheden van het land tijdens een crisis, komt vooral de interne dynamiek van de samenleving naar voren. Bovenaan staat de versplinterde samenleving: verdeeldheid, polarisatie en een gebrek aan gedeeld perspectief worden als het meest zorgwekkend ervaren. Ook de overlegcultuur en het eindeloos polderen worden breed genoemd als belemmerend, evenals afhankelijkheid van andere landen, het gebrek aan centrale regie en de complexiteit van wet- en regelgeving. Deze resultaten wijzen op een fundamentele zorg over met name het bestuurlijke vermogen van Nederland om snel en daadkrachtig op te treden.

Gevraagd naar de sterktes komt “sociale samenhang en onderlinge steun” bovenaan. Ook de vrije pers en toegang tot informatie wordt als kracht gezien, gevolgd door individuele zelfredzaamheid. Opvallend is dat juist de sociale en democratische elementen hoog scoren. Dit onderstreept dat hoewel de institutionele structuur onder druk staat, het vertrouwen in maatschappelijke veerkracht in crisistijd in de beleving van mensen kennelijk overeind blijft. De uitkomst van de geprioriteerde krachten lijkt niet consistent met waar Nederlanders onder ‘intern ongenoegen’ juist sterk hun zorgen uiten over polarisatie en sociaal onbegrip. Een verklaring hiervoor kan zijn dat de zorgen over maatschappelijke polarisatie met name op macroniveau speelt, en de waardering van de kracht van cohesie in crisistijd juist op sterk lokaal niveau. Dit zou echter nader onderzocht moeten worden.

Specifieke observaties. Over het geheel genomen blijkt uit de steun voor diverse stellingen dat mensen meer vertrouwen hebben in de eigen zelfredzaamheid dan in het beschermend vermogen van instituties. Waar indicatieve stellingen voor sociale veerkracht vaak worden onderschreven, gebeurt dit zichtbaar minder bij uitspraken over institutionele processen zoals crisiscommunicatie, overheidsregie en de continuïteit van vitale voorzieningen. Vooral op het vlak van preventieve voorbereiding, snelle informatievoorziening en systeembestendigheid zijn de oordelen terughoudend. Op individueel niveau zien we dat het merendeel van de mensen aangeeft in een crisis eerst voor zichzelf en hun naasten te zorgen, en pas daarna voor anderen. Dat relativeert aan de ene kant de solidariteit die men waardeert, maar het kan ook vertellen dat burgers bij crisis de meest effectieve keuzes willen maken met het oog op overleven en beschermen.

7. Samenvattend

De uitkomst van de eerste HCSS Publieksmonitor schetst een dubbelzinnig en waarschuwend beeld. Op hoofdlijnen: Nederland is geen land in crisis conform de publieke opinie. Nederlanders beoordelen de maatschappelijke stabiliteit gemiddeld met een **6,2**. Maar inzoomend op de reacties op specifieke stellingen, ontstaat toch een wisselvallig en bij vlagen zeer pessimistisch beeld.

Externe druk wordt breed gevoeld. Een grote meerderheid van de Nederlanders maakt zich zorgen over internationale ontwikkelingen zoals migratiestromen, geopolitieke spanningen, oorlog in Europa en economische ontwrichting. Mensen met een pessimistischer toekomstbeeld of een meer internationaal georiënteerde wereldvisie zijn hier gevoeliger voor. Opvallend is dat hybride dreigingen – zoals desinformatie en cyberaanvallen – inmiddels bijna even vaak als fysieke dreigingen worden genoemd. Ondanks dat dit begrip abstract is en de precieze omvang van de dreiging mistig, wordt het toch breed herkend als een urgente en zorgwekkende ontwikkeling. Thema's als klimaatverandering of pandemieën worden als minder urgent ervaren.

Intern ongenoegen wordt herkend als een voorname bron voor (potentiële) maatschappelijke instabiliteit. Veel Nederlanders geven aan zich zorgen te maken over thema's als polarisatie, (gepercipieerde) teruglopende veiligheid, sociaaleconomische ongelijkheid en het functioneren van de democratie. Zorgwekkend zijn de oordelen inzake de prestaties en verwachtingen van de regering. 89% vindt dat de regering zaken voor zich uitschuift; 48% ervaart weinig tot niks te zeggen te hebben over wat de regering uitvoert. Het laat zien dat de kloof tussen regering en burgerlijke verwachting ernstig is. De monitor laat zien dat intern ongenoegen breed verspreid is over leeftijds- en opleidingsgroepen, maar dat de accenten verschillen: jongeren noemen vaker toekomstgebrek, ouderen vaker sociale afbrokkeling. Het idee dat 'het systeem' faalt, dat beleid niet meer werkt of elites niet luisteren, vormt een belangrijke rode draad in deze onvrede.

Subversieve krachten worden door burgers breed herkend en als reëel gevaar ervaren. Acht op de tien Nederlanders maakt zich zorgen over actoren die doelbewust ontwrichting beogen, van extremistische bewegingen tot georganiseerde misdaadgroepen. Daarbij valt op dat de dreiging niet exclusief wordt toegeschreven aan één ideologisch kamp. Het hele spectrum van rechtsextremistisch tot anti-institutioneel wordt herkend. Opvallend is wel dat de zorgen over jihadisme en anti-institutioneel extremisme relatief minder groot zijn dan de zorgen over rechtsextremisme en andere categorieën. Dit is verklaarbaar door het geringe aantal aanslagen dat Nederland treft vanuit jihadistische hoek. Desalniettemin is deze dreiging, afgaand op Europese cijfers, nog altijd het grootst.

Weerbaarheid en veerkracht laat tot slot een gemengd beeld zien. Hoewel er relatief weinig vertrouwen is in het bestuurlijke vermogen van de overheid om een crisis goed te hanteren, is het vertrouwen in de samenleving op orde. Burgers hebben een redelijk vertrouwen in hun zelfredzaamheid, in de bereidheid van buurtgenoten om elkaar te helpen en in de veerkracht van hun omgeving. Daarentegen zijn mensen sceptisch over de mate waarin Nederland institutioneel is voorbereid op verstoringen. Bijna de helft ziet de versplinterde samenleving en het eindeloos polderen als grootste kwetsbaarheid, terwijl sociale samenhang, vrije informatie en zelfredzaamheid als belangrijkste krachten worden gezien. Ook presteert Nederland in vergelijking met andere landen minder goed op het punt van weerbaarheid in de ogen van mensen.

The Hague Centre
for Strategic Studies

HCSS

Lange Voorhout 1
2514 EA The Hague

Follow us on social media:

@hcssnl

The Hague Centre for Strategic Studies

Email: info@hcss.nl
Website: www.hcss.nl